PETRE SOLOMON, TRADUCĂTOR MULTILINGV.CONTRIBUŢII LA RECEPTAREA PATRIMONIULUI LITERAR UNIVERSAL ÎN ROMÂNIA / PETRE SOLOMON, TRADUCTEUR MULTILINGUE. CONTRIBUTIONS À LA RÉCEPTION DU PATRIMOINE LITTÉRAIRE UNIVERSEL EN ROUMANIE

Rodica LASCU-POP[1]

Rezumat: Articolul îşi propune să surprindă portretul lui Petre Solomon, traducător literar poliglot, ce a transpus în limba română, de-a lungul prodigioasei sale cariere, autori consacraţi, clasici şi moderni, ai literaturii universale. Această operă exigentă şi impresionantă dobândeşte, în contextul politic, social şi cultural dinainte şi de după cel de al doilea război mondial semnificaţii particulare. Actul traducerii este dublat de o reflecţie critică asupra operei, a personalităţii scriitorului tradus (prefeţe, studii, monografii) şi implicit de o reflecţie traductologică.

Cuvinte-cheie: Petre Solomon, context istoric, prietenii literare, receptare, elemente paratextuale, memorii.

Résumé : Le présent article se propose de brosser le portrait de Petre Solomon, traducteur littéraire polyglotte, qui a transposé en roumain, au cours de sa prodigieuse carrière, des auteurs consacrés, classiques et modernes, de la littérature universelle. Cette œuvre exigeante et impressionnante acquiert dans le contexte politique, social et culturel d'avant et d'après la deuxième guerre mondiale des significations particulières. L'acte traductif est doublé d'une réflexion critique sur l'œuvre et la personnalité de l'écrivain traduit (préfaces, études, monographies) et implicitement par une réflexion traductologique.

Mots-clés : Petre Solomon, contexte historique, amitiés littéraires, réception, éléments paratextuels, mémoires.

Condiţia ancilară a traducătorului, de umil servitor al operei originale, cunoaşte în ultimele trei decenii, odată cu afirmarea traductologiei ca „disciplină emergentă" (Venuti, 1999: 1), un important proces de reconsiderare. Contribuţiile unor teoreticieni, istorici ai traducerii precum Antoine Berman, Michel Ballard, Jean Delisle, Anthony Pym, Yves Chevrel, Lieven D'hulst, aduc în prim plan figura traducătorului şi implicit necesitatea unei contextualizări a practicilor şi strategiilor traductive. Se deschide astfel un nou câmp de cercetare, fertil interdisciplinarităţii, ce permite integrarea traducerilor (literare şi neliterare) în patrimoniul intelectual al unei epoci, arii geografice, lingvistice şi

[1] Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca, România, rodicalascupop@yahoo.fr

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

favorizează implementarea unor noi dispozitive teoretice, metodologice, tehnice (digitalizarea, programe informatice, baze de date *on line*, indicatori bibliometrici).

Asistăm la o schimbare paradigmatică fundamentală, o recentrare a atenţiei asupra traducătorului ce se regăseşte în producţia ştiinţifică recentă. Studii critice[2], ample analize şi sinteze istoriografice[3], dicţionare şi enciclopedii[4], portrete[5] „pun în lumină rolul jucat de traducători în istoria ideilor, în evoluţia gândirii şi transmiterea cunoştinţelor de la o generaţie la alta şi între civilizaţii". (Delisle, 1999:4, tr. n.).

În spaţiul academic românesc, studiul şi cercetarea traductologică ─ teoria, istoria, critica şi didactica traducerii ─ concretizate prin cursuri, publicaţii, teze, colocvii, mobilităţi internaţionale sunt foarte dinamice şi activ conectate noilor tendinţe. Aş menţiona proiectul ITRO, *Istoria traducerii şi interpretării în limba română (1700-1900)*, iniţiat de Centrul de Studii ISTTRAROM-Translationes, sub coordonarea dnei prof. univ. dr. Georgiana I. Badea (Universitatea de Vest din Timişoara); colocviul internaţional *O sută de ani de traduceri în limba română*, organizat de Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava (11-12 octombrie 2018) ─ la care am avut privilegiul să particip ─ şi un

---

2 Antoine Berman, *L'Épreuve de l'étranger. Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*, Paris, Gallimard, 1984 ; *Id.*, *Pour une Critique des traductions: John Donne*, Paris, Éditions Gallimard, « Bibliothèque des idées », 1995.

3 Henri Van Hoof, *Histoire de la traduction en Occident*, Bruxelles, Duculot, 1991 ; Michel Ballard, *De Cicéron à Benjamin : traducteurs, traductions, réflexions*, Lille, Presses Universitaires de Lille, 1992; *Id.*, *Histoire de la traduction : repères historiques et culturels*, Bruxelles, De Boeck, 2013 ; Yves Chevrel et alii, *Histoire des traductions en langue française, XVe – XXe siècles*, Paris, Éditions Verdier, 4 vol., 2012-2019 ;Charles Le Blanc, *Histoire naturelle de la traduction*, Paris, Les Belles Lettres, 2019 ; Antoine Chalvin et alii, *Histoire de la traduction littéraire en Europe médiane. Des origines à 1989*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, coll. « Interférences », 2019.

4 Paul Chavy, *Traducteurs d'autrefois. Moyen Âge et Renaissance. Dictionnaire des traducteurs et de la littérature traduite en ancien et moyen français (842-1600)*, Paris/Genève, les Éditions Champion-Slatkine, 1988. Vol. I (A-J), p. 1-810; vol. II (K-Z), p. 811-1544 ; Henri Van Hoof. *Dictionnaire universel des traducteurs*, Genève, Éditions Slatkine, 1993 ; Harald Kittel et alii, Übersetzung, *Translation, Traduction: ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung, Berlin, New York, W. de Gruyter, 3 vol., 2004-2011;* Catherine Gravet, éd. *Traductrices et traducteurs belges*, Mons, Université de Mons, coll. « Travaux et documents », 2013.

5 Jean Delisle (dir.), *Portraits de traducteurs*, Les Presses de l'Université d'Ottawa/Artois Presses Université, 1999 ; *Id.*, *Portraits de traductrices*, Les Presses de l'Université d'Ottawa, /Artois Presses Université, 2002. Menţionez rubrica permanentă „Portraits de traducteurs/ traductrices/traductologues" pe care o găzduieşte prestigioasa revistă *Atelier de traduction* fondată (2004) şi coordonată de Prof. univ. dr. Muguraş Constantinescu.

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

vast proiect național, lansat cu aceeași ocazie, la inițiativa dnei prof. univ. dr. Muguraș Constantinescu, ce-și propune elaborarea unei istorii a traducerilor în limba română (secolele XVI-XX). O întreprindere complexă, de anvergură, cu obiective precise, pentru că, așa cum mărturisește coordonatoarea, într-o anchetă a revistei *Vatra*: „O istorie a traducerilor înseamnă și o istorie a contextului (social, politic, istoric, cultural, intelectual, diplomatic etc.) în care ele au fost elaborate, a traducătorilor și ideilor lor despre actul traductiv; o istorie a genurilor și sub-genurilor prin care literatura a evoluat de la o epocă la alta sub influența traducerilor; o istorie a evoluției limbii literare, a limbii științifice, a culturii și civilizației din spațiul românesc, a mentalităților, evoluție în care traducerile au o contribuție semnificativă. (Constantinescu, 2018: 132-5). Să revenim așadar la traducător.

Petre Solomon, portret „într-o oglindă retrovizoare”[6]

Petre Solomon face parte din generația de intelectuali români din a doua jumătate a secolului al XX-lea, înzestrați cu o vastă cultură literară și filologică, care s-au dedicat traducerii, au ridicat cu pasiune și măiestrie poduri peste culturi, au făcut accesibile cititorului român opere și capodopere ale literaturii universale. „Aparţin unei rase mari, rasa omului, rasa celor care vor să trăiască în această lume, împărtășindu-se din albastrul și din toamnele ei, din miezul ei amar și din miezul ei gustos, din pâinea și din sângele ei cotidiene.” (Solomon, 2016: 227) E o mărturisire din tinerețe, din perioada exilului în Palestina ; în fața prigoanei rasiste, tânărul Solomon, își dorește viața cu ardoare, vrea să o trăiască intens, să o împărtășească; așa cum, traducătorul de mai târziu va fi însuflețit de aceeași generoasă dorință de a împărtăși, de a intermedia prin tălmăcirile sale dialogul dintre literaturi.

Poet, traducător, eseist și memorialist, Petre Solomon s-a născut la 15 februarie 1923, la București, dintr-o familie de evrei cultivați și înstăriți. Tatăl, Elias Solomon, era fiul unui bogat negustor, ce deținea magazinul Fortuna din capitală, iar mama, Zoe Grill era fiica lui Bernhardt Grill, director la Societatea Generală de Asigurări. „Acasă, în familia mea, notează memorialistul, nu se vorbea idiș, ci nemțește sau franțuzește [...]”(Solomon, 2016: 29). Petrică, mezinul familiei, își petrece primii ani ai copilăriei într-un casă boierească luxoasă, pe care părinții sunt nevoiți s-o părăsească în 1929, când, sub efectul dezastruos al marelui crah, tatăl falimentează în afacerile negustorești. Impactul este puternic și familia pleacă la Cernăuți, într-o tentativă de redresare financiară, eșuată de altfel, unde Elias moștenise o parte din averea socrului său.

[6] Cu referire la poemul „Autoportret într-o oglindă retrovizoare”: „Privirea se întoarce, prin ochelari, din drum/Spre-un tînăr care-mi poartă și numele și firea,/Dar care-și rîde, parcă, de cel ce sînt acum, /Simțind nu doar distanța, ci și deosebirea.[...]”, Petre Solomon, *Hotarul de hîrtie*. Versuri, București, Cartea Românească, 1988, p. 62.

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

Aşa se face că scriitorul a urmat la Cernăuţi clasa I-a primară, scurta perioadă fiind marcată şi de amintirea a trei întâmplări pe care le numeşte „aproape tragice: 1) m-am îmbolnăvit de scarlatină într-o formă foarte gravă; 2) era cât pe ce să mă înec în apa Prutului; 3) am fost 'furat' de nişte ţigani şi restituit ca prin miracol părinţilor." (Solomon, 2016: 23). Viaţă îi va rezerva experienţe nu mai puţin dramatice. După nereuşita de la Cernăuţi, familia revine în capitală, în 1930, instalându-se cu chirie într-o modestă locuinţă la mahala. În ciuda situaţiei financiare precare, agravată şi de nesăbuita aplecare a părinţilor spre jocurile de noroc (tatăl juca la ruletă, iar mama era o împătimită a pokerului) „amândoi predestinaţi să piardă" (Solomon, 2016: 25), tânărul Petrică a avut parte de o pregătire şi o educaţie temeinică în şcoli bune. Ciclul gimnazial la şcoala „Ienăchiţă Văcărescu", urmat de cursurile liceului comercial „Cultura" (1933-1940). Cum legislaţia antisemită îi interzice accesul la învăţământul universitar de stat, se înscrie la Colegiul pentru studenţi evrei, creat şi condus de profesorul Marcu Onescu. Frecventează cu asiduitate cursurile şi seminariile grupei „Litere ─ Filozofie", unde îi are ca profesori pe scriitorii Mihail Sebastian, Felix Aderca, pe filosoful şi istoricul Th. Leowenstein, pe eseistul Willy Marcus, pe lingvistul Alexandru Graur. În pofida climatului politic apăsător, această perioadă (1941-1944) petrecută la Colegiu, reprezintă o etapă importantă în formarea sa intelectuală: deschidere spre noi orizonturi de cunoaştere, lecturi fondatoare, prietenii literare (Nina Cassian, Jean Colin, Paul Cornea).

În mai 1944, Petre Solomon decide, sub presiunea războiului, să părăsească România şi să se exileze în Palestina. După doi ani dificili, la insistenţa prietenilor şi a familiei, pune capăt dureroasei sale experienţe palestiniene şi se întoarce în România. În continuarea studiilor de anglistică, începute la Universitatea Cambridge din Haifa, urmează secţia engleză a Universităţii din Bucureşti pe care o absolvă în 1948 cu distincţia *Magna cum Laude*.

Debutează în 1944, cu note critice publicate sub pseudonimul G. Anton, în pagina literară a ziarului *Ecoul,* condus de Miron Radu Paraschivescu, iar editorial în 1949, cu un volum de traduceri din Byron, *Culegere de poeme* (Editura de Stat, colecţia „Clasicii Literaturii Universale"). Colaborează cu poezii, articole critice, traduceri, interviuri, la cele mai importante reviste culturale şi literare: *Contemporanul, Flacăra, Gazeta literară, Orizont, România literară, Secolul 20, Viaţa românească.*

După întoarcerea din Palestina, Petre Solomon lucrează ca redactor la ziarul *Unirea* (1946-l948) şi paralel la editura Cartea Rusă (1946-l948) unde îl întâlneşte pe Paul Celan, redactor şi el şi traducător din limba rusă, o trainică prietenie se leagă între cei doi. Exclus din Partidul Comunist Român, în 1949, din cauza episodului palestinian, şi demis de la Agenţia Română de Presă (Agerpress) unde lucra din 1948, Petre Solomon se va consacra activităţii

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

literare, trăind exclusiv din scris. În 1982 a fost distins cu premiul Uniunii Scriitorilor pentru traduceri.

Pe urmele lui Rimbaud

Pasionat de poezie, cititor şi versificator precoce ─ la unsprezece ani începe să scrie versuri şcolăreşti ─ (Solomon, 2016: 31-32), Petre Solomon are revelaţia poeziei lui Rimbaud încă de la o vârstă adolescentină. Mai târziu, decizia de a pleca în Palestina are, pentru tânărul de douăzeci şi unu de ani, o motivaţie nu doar politică ci şi poetică. Prin această călătorie, îşi dorea să repete experienţa „poetului blestemat", să-şi împlinească visul unei „coborâri în infernul" rimbaldian (Solomon, 2008: 31). Înainte de a se îmbarca pe vaporul „Mariţa"[7] cu destinaţia Haifa, Petre Solomon le-a încredinţat prietenilor săi Nina Cassian şi Jean Colin, o seamă de manuscrise, printre care versiunea în româneşte a poemelor „Venus Anadyomene" şi „Balul Spânzuraţilor". Publicarea acestora, prin grija celor doi prieteni, în revistele bucureştene *Viaţa socială C.F.R.* (1945) şi respectiv *Lumea* (1946), marchează debutul său ca traducător în presă. Un debut sub semnul poetului vizionar şi al unei solide prietenii literare. E interesant de remarcat că vreme de mai bine de patruzeci şi cinci de ani, Petre Solomon s-a dedicat traducerii, retraducerii, receptării critice a lui Rimbaud în România[8], paralel desigur cu alte proiecte editoriale. În 1961, apare prima culegere Arthur Rimbaud, *Poezii*, traducerea şi prefaţa de Petre Solomon urmată, în 1968, de volumul Arthur Rimbaud, *Scrieri alese*, o selecţie mai largă şi mai reprezentativă, cuprinzând majoritatea poemelor în versuri şi a textelor în proză, traducere realizată în colaborare cu N. Argintescu-Amza. Prefaţă de Al. Philippide. Note şi comentarii de Irina Bădescu. În fine, magistrala ediţie Arthur Rimbaud, *Integrala poetică*, traducere, prefaţă, tabel cronologic şi note de Petre Solomon. Un volum masiv (358 p.), ce cuprinde şi texte traduse pentru prima oară în româneşte, o operă solid documentată, riguroasă, bazată pe surse primare de autoritate (ediţiile Pléiade, 1946 şi 1972, ediţia Classiques Garnier, 1981). *Integrala poetică*, pregătită cu o remarcabilă scrupulozitate şi temeinicie, dar şi cu mult har scriitoricesc, pentru a comemora

[7] După cum precizează Yvonne Hasan, soţia scriitorului, ambarcaţiunile care asigurau aceste curse semi-legale înfruntau şi riscul naufragiului din cauza stării tehnice proaste dar şi a barajelor de mine, aşa se face că vasul „Mariţa" s-a scufundat la întoarcerea în România. (Solomon, 2016: 213).

[8] Despre contribuţia lui Petre Solomon la receptarea lui Rimbaud în România, Rodica Lascu-Pop, « Petre Solomon » in *Dictionnaire Rimbaud*, sous la coordination de Jean-Baptiste Baronian, Paris, Éditions Robert Laffont, coll. « Bouquins », 2014, pp. 630-632.

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

centenarul morţii poetului, a apărut din păcate în 1992, la doar cîteva luni de la dispariţia traducătorului.

Cu publicarea monografiei *Rimbaud – o călătorie spre centrul cuvîntului*, Petre Solomon împlineşte o nouă operă de pionierat. Căci, lucru greu de explicat, deşi Rimbaud era bine receptat în România, fiind introdus prin filiera simbolistă (Alexandru Macedonski, Ştefan Petică), tradus în repetate rânduri (Tudor Arghezi, printre alţi traducători), deşi poezia sa a alimentat imaginarul marilor poeţi (Ion Barbu, Benjamin Fondane, Gellu Naum, Nicolae Labiş) şi a trezit interesul unor critici literari de prestigiu (Eugen Lovinescu, George Călinescu, Pompiliu Constantinescu), nici o lucrare monografică nu i-a fost consacrată înainte de 1980. Pentru a umple acest „gol în cultura română" (Solomon, 1980: 28), Petre Solomon lansează proiectul unui studiu monografic centrat mai mult pe opera poetului decât pe aura sa legendară: „Cît mai multe texte, acesta a fost cel dintîi obiectiv urmărit. Şi cît mai multe fapte *sigure*, avînd oarecare contingenţă cu opera: fapte de ordin biografic sau istoric, dar şi de natură strict literară, inclusiv cele de limbă." (Solomon, 1980: 29). Urmează o lungă perioadă de documentare, lecturi, cercetări, tatonări metodologice. Eseistul întreprinde vreme de două luni (sept.-oct.1977) un adevărat periplu european (Belgia, Franţa, Elveţia), „în căutarea lui Rimbaud " (Solomon, 2012: 130).

Demersul critic ce integrează tendinţe ale exegezei rimbaldiene, propune şi o cheie de lectură personală: viziunea dramatică a poetului. Sunt identificate şi analizate aceste mărci constante ale teatralităţii atât în biografia scriitorului cât şi în creaţia sa. Cu siguranţă că experienţa traducătorului a jucat un rol important în recunoaşterea acestor elemente. „Multe *Iluminaţii* pot fi citite ca nişte indicaţii de regie" (Solomon, 1980: 33). Dimensiunea teatrală a operei rimbaldiene a făcut şi obiectul unei comunicări[9] prezentate de Petre Solomon la colocviul internaţional *Rimbaud multiple* de la Cerisy (1982). Aflăm din Journal (IV) dificultăţile pe care le-a întâmpinat scriitorul pentru a obţine avizele necesare deplasării în Franţa.

Chiar dacă pentru istoria literară şi istoria traducerii, Petre Solomon rămâne un traducător prin excelenţă din limba engleză, îl regăsim de altfel şi în *Dicţionarul de anglişti şi americanişti români* (Stanciu, 2008: 113-114), Rimbaud reprezintă incontestabil, poetul far ce i-a iluminat întregul parcurs literar.

[9] Petre Solomon, « La vision dramatique de Rimbaud », in *Rimbaud multiple*. Colloque de Cerisy, Alain Borer, Jean-Paul Corsetti et Steve Murphy (éds.), Gourdon, Bedou & Touzot, 1986, pp. 197-214.

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

De la o limbă la alta, „peste hotare de rostire”[10]

Traducător poliglot de mare acurateţe, subtil cunoscător şi mânuitor al cuvintelor, Petre Solomon a realizat, de la tălmăcirile din Byron de debut (1949) la *Integrala poetică* Rimbaud, apărută postum (1992), o operă traductivă impresionantă prin diversitate şi întindere. Peste şaptezeci de volume, poezie, teatru, romane, nuvele, eseuri, science-fiction, literatură pentru copii, având ca limbi sursă: engleza, franceza, germana, neerlandeza, rusa.

A tradus din clasicii literaturii universale, texte fondatoare, cu relevanţă şi impact cultural, ce au apărut în colecţii de mare tiraj („Biblioteca pentru toţi”, „Biblioteca şcolarului”, „Meridiane”, „Clasicii literaturii universale”). Sunt mai cu seamă autori canonici reprezentativi pentru literaturile de limbă engleză: Shakespeare, *Furtuna* (1958) ; John Milton, *Scrieri alese* (1959) ; P. B. Shelley, *Poeme* (1957), *Id. Prometeu descătuşat şi alte poeme* (1965) ; Walter Scott, *Ivanhoe* (1955) ; Charles Dickens, *Clopotele* (1953), Joseph Conrad, *Negrul de pe Narcis* (1970) ; *Id. Palatul lui Almayer* (1980) ; Mark Twain, *Aventurile lui Huckleberry Finn* (1954) ; Herman Melville, *Moby Dick* (1973).

Cu romanul *Ministerul groazei* (1965), Petre Solomon deschide seria de traduceri din proza scriitorului britanic Graham Greene pe care o va susţine de altfel şi printr-o relaţie personală de prietenie până la sfârşitul vieţii. Ultimul titlu, *Ni-l împrumuţi puţin pe soţul tău?*, apare postum în 1993. Recent, editura Polirom relansează cu succes seria Graham Greene, în cadrul colectiei *Top 10*$^{+}$, şi o completează cu noi tălmăciri.

Într-un registru diferit, al genului science-fiction, se remarcă transpunerea în limba română, la zece ani de la apariţia versiunii originale, a romanului lui Ray Bradbury, *451° Fahrenheit* (1963). Traducerea contra-utopiei lui Bradbury a fost reluată şi reeditată ulterior de alte trei edituri: Rao, colecţia „Fahrenheit” (1998), Leda, colecţia „Galeria fantastică” (2005) şi Art, colecţia „Paladin”(2013).

Nu arareori Petre Solomon revine, de la o ediţie la alta, asupra propriilor traduceri, pentru a le desăvârşi. Este cazul poeziei lui Rimbaud pe care, mărturiseşte Yvonne Hasan, „începuse să o traducă din adolescenţă, şlefuindu-şi transpunerile toată viaţa, până înainte de moarte” (Solomon, 2016: 213). O bună parte din textele clasice traduse în anii ‘50-’60 şi publicate în volume separat (Shakespeare, Byron, Mark Twain, Balzac) au fost integrate în proiecte editoriale mai ample promovate de Editura de Stat pentru Literatură şi Artă (ESPLA) sau de editura Univers. Menţionăm în acest sens traducerea romanului *Gobseck*, publicată sub titlul *Cămătarul* (1950), de fapt o retraducere,

[10] Citat din poemul lui Petre Solomon „A language is a Hause”, scris direct în engleză şi apărut în săptămânalul britanic *The Times Literary Supplement*, 11 iulie 1980. Textul a fost tradus în română de Andrei Brezianu şi publicat în revista *Secolul 20*, nr. 11-12, 1980, pp. 268-270.

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

prima fiind semnată de Constantin Ghica (1911). Deşi publicate la o distanţă de aproape patru decenii, ambele au apărut sub sigla unei colecţii de largă difuzare „Biblioteca pentru toţi", desigur la edituri diferite şi în contexte istorice[11] total diferite. Traducerea lui Petre Solomon este reluată, cu acelaşi titlu, în seria Balzac, *Opere*, vol. I (1955), ediţie comentată şi adnotată de Theodosia Ioachimescu, ESPLA, colecţia „Clasicii literaturii universale", vol. I-XII, (1955-1964). Începând cu anii '80, editura Univers lansează proiectul: Balzac, *Comedia umană*, ediţie critică de Angela Ion, vol. I-XI, (1981-2000). Petre Solomon colaborează la această monumentală operă, alături de alţi traducători consacraţi ai romancierului francez, şi propune o nouă versiune, incontestabil îmbunătăţită, a romanului *Gobseck*. Modificările pe care le aduce sunt atât la nivelul sintaxei, lexicului cât şi al restituirii numelor proprii (Bereholschi, 2012: 306).

Paralel cu traducerile de autor, Petre Solomon s-a implicat în numeroase proiecte de traducere colaborativă, unele derulate sub auspiciile Uniunii Scriitorilor. Ne referim la acele alcătuiri antologice, culegeri de texte (poezie, proză scurtă), la îndemâna cititorului, ce-i oferă o imagine, fie şi parţială, asupra unei literaturi consacrate.

Primul florilegiu, poartă pecetea mutaţiilor radicale survenite în plan social şi cultural în perioada proletcultismului şi a dogmatismului stalinist. Editura Cartea Rusă avea ca obiective prioritare în planul editorial publicarea de

[11] Creată în 1895 în cadrul editurii Carol Müller, la iniţiativa scriitorului şi folcloristului Dumitru Stăncescu, colecţia a trecut succesiv în proprietatea mai multor edituri: Alcalay, Şaraga, Socec; odată cu instaurarea regimului comunist, cu ideologizarea masivă şi etatizarea editurilor, colecţia a fost preluată, în perioada 1950-59, de Editura Cartea Rusă şi de Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor. Pe coperta IV a *Cămătarului* lui Balzac putem citi o scurtă prezentare a colecţiei: „Colecţia 'Biblioteca pentru Toţi' cuprinde opere literare alese din patrimoniul literaturii clasice române, a literaturii sovietice şi a literaturii clasice universale precum şi din literatura ţărilor de democraţie populară.[...] Operele literare editate în această colecţie, [...] sunt însoţite de studii introductive menite să caracterizeze în mod ştiinţific autorul tipărit şi opera sa, încadrându-l în epoca respectivă şi punând în lumină aportul pe care l-a adus culturii progresiste. [...] 'Biblioteca pentru Toţi' se încadrează astfel în vasta acţiune de răspândire a culturii înaintate în masele largi, acţiune întreprinsă sub îndrumarea Partidului Muncitoresc Român." În consonanţă cu obiectivele colecţiei, traducerea lui Petre Solomon se deschide cu un studiu introductiv semnat de politicianul şi publicistul comunist francez Marcel Cachin, directorul cotidianului *L'Humanité*, (1918-1958), organul central al Partidului Comunist Francez. Sub titlul „La a 150-a aniversare a lui Balzac", textul debutează printr-un apel mobilizator la lectură: „Comuniştii trebuie să cunoască operele celui mai de seamă scriitor francez din veacul al XIX-lea, Honoré de Balzac" şi e presărat de citate din Lenin, Engels. (Balzac, 1950 : 7).

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

traduceri din scriitori sovietici[12] şi clasici ruşi. *Antologia poeziei sovietice*, alcătuită de Vladimir Colin, Mihu Dragomir, Mihnea Gheorghiu, Al. Philippide şi Petre Solomon (1955) răspunde pe deplin imperativelor vremii. Să nu uităm că în acelaşi an, Ivanhoe, legendarul personaj al scriitorului scoţian, îşi făcea intrarea în spaţiul cultural românesc, graţie traducerii lui Petre Solomon.

La originea celor trei antologii belgiene, precum şi a altor proiecte editoriale, se află colaborarea dintre Uniunea Scriitorilor şi Ministerul Culturii - Serviciul de promovare a literaturii neerlandofone, reprezentat de scriitorul Karel Jonckheere. Dincolo de interfaţa instituţională, această colaborare are şi o latură profund umană dacă ne raportăm ─ iar mărturiile diaristului Petre Solomon o dovedesc cu prisosinţă ─, la relaţia de strânsă prietenie ce i-a legat, de-a lungul anilor, pe cei doi. Primele contacte cu reprezentanţi ai breslei scriitoriceşti, Mihai Beniuc, la vremea aceea preşedintele Uniunii Scriitorilor, George Călinescu, Tudor Arghezi, Petre Solomon debutează în 1962, cu ocazia vizitei întreprinse de Karel Jonckheere, la invitaţia Uniunii Scriitorilor. În perioada 1965-1973, ce coincide cu anii de relativă liberalizare şi de deschidere spre lumea occidentală, schimburile culturale româno-belgiane cunosc un ritm susţinut: vizite reciproce de delegaţii de scriitori, conferinţe, articole, interviuri, publicarea unor volume de traduceri din literatura neerlandeză (poezie, proză) în română şi invers, premii, subvenţii (acordate traducătorilor români de Serviciul coordonat de Jonckheere).

Astfel, o primă antologie, *Poeţi flamanzi*, reunind patruzeci şi doi de autori, printre care şi Jonckheere, în tălmăcirile lui Mihai Beniuc, Radu Boureanu, Nina Cassian, Gellu Naum, Petre Solomon, vede lumina tiparului în 1965, la Editura pentru Literatură Universală. Volumul se deschide cu o prefaţă, „Flandra şi poezia" semnată de Karel Jonckheere.

În acelaşi an, o selecţie de *Poeme* ale poetului belgian apare în traducerea lui Mihai Beniuc, la Editura Tineretului, în colecţia „Cele mai frumoase poezii". Aşa cum subliniază traducătorul în „Cuvânt înainte", poezia lui Jonckheere păstrează savoarea pământului natal, dar versul său înaripat ştie să se desprindă de suculenţa solului flamand şi, sub ochiul exersat al bardului peregrin, să se înalţe spre orizontul universalităţii.

Un moment important în acest dinamic proces de schimburi de valori îl constituie publicarea, sub îngrijirea lui Karel Jonckheere, unei culegeri de poezie românească, o selecţie de la Arghezi la poeţii tineri, *Werk uit Roemenië:*

[12] Petre Solomon a publicat tot la Cartea Rusă traduceri din autorii sovietici contemporani: Konstantin Simonov, *Zile și nopți* (1956), Ilya Ehrenburg, *Prin India*, cotraducere cu I. Ionescu, (1957) și a colaborat la impresionanta ediţie în 30 de volume a operelor lui Maxim Gorki, fondatorul realismului socialist, cu tălmăciri din *Povestiri, reportaje, amintiri (1924-1936),* cotraducere cu Maria Bistriţeanu (1960).

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

Poëzie: Tudor Arghezi e.a. / Verantwoording Karel Jonckheere; Voorwoord Mihai Beniuc (Haag; Manteau Brussel, 1966).

Doi ani mai târziu, inițiativa revine Editurii pentru Literatură Universală, ce lansează antologia *Nuvele din Flandra*, prefațată de Geo Dumitrescu, traduceri de Radu Boureanu, Valeria Sadoveanu, Petre Solomon. Seria traducerilor din neerlandeză se continuă cu două romane, Herman Teirlinck, *Autoportret sau ultima masă a unui condamnat* (Univers, 1970) şi Marnix Gijsen, *Telemah la ţară* (Univers, 1973), ambele sub semnătura lui Petre Solomon (prima în colaborare cu Ricarda Terschak). Pentru traducerea celui de-al doilea roman, Petre Solomon a beneficiat de o subvenție din partea Ministerului Culturii (secțiunea flamandă), ceea ce i-a permis să întreprindă o călătorie în Occident[13].

Un nou proiect editorial, mult mai ambițios prin amploare şi complexitate, devine realitate în 1973, prin publicarea *Antologiei de poezie neerlandeză, olandeză și flamandă*, ediție îngrijită de Venera şi Al. Urechia, cu o prefață de Garmt Stuiveling şi o introducere despre limba neerlandeză de Karel Jonckheere, (Minerva, colecția „Biblioteca pentru toți"). Volumul oferă cititorului român, în traducerile lui Mihai Beniuc, Ion Caraion, Aurel Covaci, Petre Solomon, o panoramă a discursului liric, în evoluția sa istorică, de la Heinric Van Veldeke (1140 ?–1190) la Chris Yperman (1935-2015).

Revenind la literaturile anglofone, privilegiate de traducător, semnalăm colaborarea sa la *Antologia poeziei americane*, alcătuită de Ion Caraion ; tălmăciri de: Ion Caraion, Vasile Nicolescu, Mihnea Gheorghiu... ; note bio-bibliografice de Petre Solomon, Univers, 1979 şi *Antologie de poezie engleză de la începuturi până azi*, alcătuită de Leon Levițki, vol. I-IV, Minerva, BPT, 1984.

„Petre Solomon avea vocația prieteniei", notează soția scriitorului, (Solomon II, 2008: 9), a cultivat-o cu statornicie fie că era vorba de personalități mai în vârstă (Alfred Sperber, Alexandru A. Philippide, Geo Bogza), fie de confrați de aceeaşi generație (Paul Celan, Nina Cassian, Ion Caraion). A cultivat prietenia şi din postura de traducător (Graham Green, Karel Jonckheere), actul traducerii fiind cu deosebire unul de colaborare empatică, de coabitare cu universul, spiritul autorului. Îngemănarea celor două vocații: prietenia şi traducerea se regăseşte într-o formă chintesențiată în tălmăcirile (din germană) din lirica lui Paul Celan, desăvârşite în colaborare cu Nina Cassian. Selecția antologică intitulată *Versuri* a apărut la Univers în 1973, şi continuă să rămână versiunea reper, aşa cum declară George State, actualul traducător al integralei poetice Paul Celan: „Versiunea românească, realizată cu grijă şi empatie (poate chiar prea empatic uneori – şi astfel, câteodată, prea emfatic) de Nina Cassian şi Petre Solomon, prieteni devotați ai autorului, ramâne una de referință în cultura noastră, iar toate traducerile din Celan care i-au urmat (semnate de A.I. Surlea, de Luminița Graur şi Ion Papuc sau de Nora

[13] Notele de călătorie se regăsesc în *Jurnal*, vol. II, 2008, pp. 263-316.

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

Iuga, pentru a le aminti aici numai pe cele tipărite în cărți având pe copertă, ca autor, numele poetului) reprezintă – în varii proporţii – un regres". (State, 2015, on line).

O trecere în revistă a traducerilor realizate de Petre Solomon, singur sau în colaborare, ar fi desigur incompletă dacă nu am menţiona un întreg florilegiu de poezie română (Bacovia, Arghezi, Blaga, Nichita Stănescu...) tradusă în engleză şi franceză. (Solomon, *Echivalenţe*, 1988: 71-107).

În jurul traducerii: discursul de escortă

Cu unele excepţii, traducerile publicate de Petre Solomon sunt însoţite de un aparat paratextual elaborat chiar de traducător – prefeţe, postfeţe, note, comentarii, notiţe bio-bibliografice, tabele cronologice, – toate acestea constituindu-se în dispozitive de escortă a cititorului, de informare, de ghidare pentru o mai bună înţelegere a textului. Aceste luări de cuvânt ale traducătorului, într-un spaţiu de exprimare liminar, nu se referă nicidecum la experienţa sa traductivă ci, odată în plus, sunt puse în serviciul autorului şi al operei traduse. Ceea ce prevalează deci în aceste „prefeţe de transfer" (Risterucci-Roudnicky, 2008: 48), sunt informaţiile de istorie literară, elementele biografice, indicaţiile de ordin contextual, istoric, socio-politic, triate desigur cu precauţie pentru a nu alerta vigilenţa cenzurii comuniste. Remarcăm erudiţia, abundenţa datelor, nu întotdeauna încurajatoare pentru un cititor la vârsta adolescenţei (vezi Prefaţa la *Ivanhoe*), documentarea extrem de minuţioasă[14].

Despre dificultăţile muncii de traducător, aflăm indirect, prin prefaţa lui Mihnea Gheorghiu la Mark Twain*, Opere* vol. I: „Dacă la strădania pentru aflarea unor juste 'corespondenţe' româneşti pentru dialecte, adăugăm dificultatea limbajului copiilor /.../ne putem da seama cât de grea e sarcina traducătorului conştiincios al lui Mark Twain. A neglija, în această privinţă, condiţionarea unei bune traduceri literare de strânsa legătură dintre scriitor şi filolog, înseamnă a tinde spre lichidarea însăşi a problemei traducerii clasicilor şi a noţiunii de artă a cuvântului scris. Este ceea ce, printr-un efort colectiv, ediţia de faţă a reuşit să evite, întrunind toate condiţiile unei străduinţe menite să ne îmbogăţească patrimoniul cultural cu noi capodopere ale literaturii universale." (pp. 24-25)

În prelungirea activităţii traducătorului se situează, în mod cu totul firesc, operele monografice destinate largirii câmpului de receptare deja deschis de traduceri. Dacă primele biografii dedicate unor nume celebre ale literaturii universale ca *Fielding. Un precursor al romanului realist* (1954), *Mark Twain sau*

[14] Aceeaşi grijă pentru cuvânt, pentru înţelegerea şi utilizarea justă a termenilor se regăseşte în „Glosarul de termeni marinăreşti" pe care traducătorul romanului *Moby Dick* l-a întocmit indicând cu rigurozitate sursa: *Lexiconul maritim englez-român*, elaborat de un colectiv de autori condus de Gh. Bibicescu, Editura Ştiinţifică, 1971.

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

Aventurile umorului (1958), *John Milton* (1962) ─ scrise pentru colecţiile „Oameni de seama" sau „Mica bibliotecă critică" ─ sunt tributare spiritului simplificator al epocii şi pot fi considerate complet depăşite azi, studiile monografice mai recente: *Rimbaud - o călătorie spre centrul pământului* (1980), *Henry James junior* (1988), *Paul Celan - dimensiunea românească* (1987), ediţia a II-a revizuită (2008), volumul a apărut şi în Franţa: *Paul Celan – l'adolescence d'un adieu* (1990), şi recent, într-o ediţie americană, asigurată de Emanuela Tegla, *Paul Celan: the Romanian dimension* (2019), recurg la un discurs critic mult mai modern, cu abordări originale, conectat la exegeza internaţională. Faptele istorico-literare sunt prezentate din perspectiva paradigmei interculturale, comentariul critic trasează punţi între literaturi, stabileşte, prin conexiuni, analogii, diferenţe, un dialog al valorilor universale şi naţionale.

Cartea consacrată lui Paul Celan, poetul cu „multiple rădăcini" (Solomon, 2008: 22) vine să întregească, cu informaţii inedite, „tabloul complex şi bogat al biografiei spirituale a poetului" (*Ibid*., 17), ea este totodată „o mărturie despre forţa poeziei şi a prieteniei." (Solomon, 2008: Iorgulescu, c. IV).

Experienţa traducătorului a îmbogăţit şi modelat cu certitudine reflecţia criticului: revelatoare sunt în acest sens conexiunile pe care Petre Solomon le stabileşte între poezia lui Rimbaud şi teatrul lui Shakespeare, sau între romanul *Moby Dick* al lui Melville şi „Barcazul beat" al lui Rimbaud (Solomon, 1980: 194-195). Lectura traductologică este subiacentă, fie că vorbeşte despre „tensiunea verbală" din *Iluminaţii* (Solomon, 1980: 301), fie că întreprinde o analiză bachelardiană a poemului „Barcazul beat".

Nu mai puţin pregnantă este relaţia dintre traducătorul de poezie şi poetul traducător. Ceea ce-i leagă şi inspiră reciproc este cuvântul, pentru că, spune poetul, „Cuvintele sînt spiţele roţii/Care se-nvîrte cu noi" (Solomon, 1988: 10). Cu fiecare din poemele reunite în volumul *Hotarul de hârtie*, poetul-tălmăcitor se face „purtătorul de cuvînt" al vorbelor pe care „le-nvaţă să zboare" (*Ibid*., 6). Răzleţite „într-un cîmp lingvistic" (*Ibid*., 14) sau bine rînduite în vreun dicţionar (*Ibid*., 9), „stîlcite, supuse abuzului" (*Ibid*., 27) sau îngropate într-un „cimitir de metafore" (*Ibid*., 7), cuvintele însămânţează, într-o manieră ludică, imaginarul poetic solomonian. Prin ele, actul tălmăcirii literare se lasă prins în jocul rostirii poetului, pentru că „Ele sînt Limba: patria comună,/În care rîd şi suferă-mpreună. " (*Ibid*., 6).

Bibliografie:

Surse

Solomon, Petre, (2016): *Un personaj care-mi poartă numele*. Colaj memorialistic 1923-1947. Ediţie îngrijită şi note de Yvonne Hasan, Bucureşti, Humanitas.

Solomon, Petre, (2008): *Paul Celan. Dimensiunea românească*, Ediţia a II-a revizuită, Bucureşti, Editura Art, colecţia „Revizitări".

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)

Solomon, Petre, (2006, 2008, 2012): „*Am să povestesc cândva aceste zile...* ". Pagini de jurnal, memorii, însemnări. Ediție îngrijită de Yvonne Hasan, Bucureşti, Editura Vinea, colecția „Memorialistică. Jurnale", vol. I, II, III-IV.

Solomon, Petre, (1988): *Hotarul de hîrtie*. Versuri, București, Cartea Românească.

Solomon, Petre, (1980): *Rimbaud – o călătorie spre centrul cuvîntului*, Editura Albatros.

Studii critice:

Balzac, Honoré de, (1950): *Cămătarul* (*Gobseck*), Traducere de Petre Solomon, cu un studiu introductiv de Marcel Cachin, traducere de V. Rusu-Şirianu, Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., colecţia „Biblioteca pentru toţi".

Baronian, Jean-Baptiste, (coord.), (2014): *Dictionnaire Rimbaud*, sous la coordination de Paris, Éditions Robert Laffont, coll. « Bouquins ».

Brezianu, Andrei, (1980: „O prezenţă de limbă şi poezie românească în 'Times Literary Supplement'", *Secolul 20*, nr. 11-12, pp. 268-270.

Delisle, Jean, (dir.), (1999): *Portraits de traducteurs*, Les Presses de l'Université d'Ottawa/Artois Presses Université.

Risterucci-Roudnicky, Danielle, (2008): *Introduction à l'analyse des œuvres traduites*, Paris, Armand Colin.

Stanciu, Virgil, (2008): *Dicţionar de anglişti şi americanişti*, Cluj-Napoca, Editura Tribuna.

Twain, Mark, (1954): *Opere* vol. I, *Aventurile lui Tom Sawyer*, în româneşte de: Frida Papadachi ; *Aventurile lui Huckleberry Finn*, în românește de: Petre Solomon, Prefață de Mihnea Gheorghiu, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, colecţia „Clasicii Literaturii Universale".

Venuti, Lawrence (ed.), (1999): *The Translation Studies Reader*, London and New York, Routledge, Introduction, p. 1 sq.: „Translation Studies: an Emerging Discipline".

Resurse web:

Bereholschi, Dana Mihaela, (2012/1 nº 13), *Balzac en Roumanie aux XXe et XXIe siècles*, Presses Universitaires de France [on-line] pp. 295-310, accesat la 6 noiembrie 2018, disponibil la adresa:

https://www.cairn.info/revue-l-annee-balzacienne-2012-1-page-295.htm

Constantinescu, Muguraș, *Pledoarie pentru istoria și critica traducerilor*, [on-line], pp.132-5, dosar Traducere, traducători, traductologie, accesat la 18 martie 2019, disponibil la adresa:

https://revistavatra.org/2018/12/07/traducere-traducatori-traductologie/

State, George, (2015): „Poeziile lui Celan trebuie înţelese şi apărate de toate deturnările de sens la care pot fi supuse", Interviu Elena Vădăreanu, accesat 21 martie 2019, disponibil la adresa: http://suplimentuldecultura.ro/10554/interviu-cu-george-state-traducatorul-poetului-paul-celan-poeziile-lui-celan-trebuie-intelese-si-aparate-de-toate-deturnarile-

BDD-A30053 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:04 UTC)